

Libor Dušek

Učitelka klavíru z Huttendorfu

Podkrkonošskou ves Zálesní Lhotu byste v mapách vydaných před rokem 1945 našli především pod jménem Huttendorf. Drtivá většina obyvatel zde hovořila německy. V březnu 1925 se v domku čp. 170 narodila Inge Schwanda. Její dědeček zde provozoval pekárnu a babička obchod smíšeným zbožím. Tatínek byl učitelem na obecné škole a významným organizátorem společenského a kulturního života. Do roku 1939 život ve vesnici plynul poklidným tempem, posléze muži museli na frontu. S jarem 1945 přišly změny podstatně radikálnější...

■ Odkud pocházeli vaši předci?

Tatínkova rodina pocházela z Lánova a rodina maminky z Kruhu u Roztok u Jilemnice. Tatínkův tatínek Robert Schwanda (*1869) měl v Dolním Lánově kovárnu, která už tam byla po několik generací, Schwandovi byli všichni Němci. Babička Maria, rozená Bocks (*1875), byla taky z Lánova a byla v domácnosti, tenkrát to bylo zvykem. Někdy i pomáhala v kovárně dědovi. Měli i louku a drobný hospodářství a holuby. Tam jsem jezdila hodně na prázdniny. Kovárna čp. 199 ještě stojí. Dědeček koval do doby, než je odsunuli do Siebenhausen (ves asi 30 km severovýchodně od Halle, pozn. aut.). Žili tam dost bídne, jednou jsem je navštívila a nebylo to moc pěkný. Maminka byla za svobodna Pošepná, Pošepní byli Češi. Babička Anna, za svobodna Schorm (*1880),

S příbuznými u lesa v Zálesní Lhotě, zleva: maminka Judie Schwanda, Inge Schwanda, tatínek Gustav Schwanda, bratranec Bruno Erben, sestřenice Traudi Erben a teta Flora Erben, počátek 30. let

← Titulní: Inge Prochasková, rozená Schwanda, ještě nedávno dávala soukromé hodiny klavíru a němčiny. Ráda čte především beletrii, chodí na procházky a radost jí dělají dvě vnoučata a dvě pravnoučata. I po devadesátce je plná energie a optimismu

byla teda Němka, ale vzala si Pošepného z Kruhu. Tam jsme taky jezdili hodně, hlavně na poutě a posvícení, to se udržovalo. Dědeček Josef Pošepný (*1872) byl pekařem ve Lhotě, v domě čp. 170, kde doposud bydlíme. Prababička měla sedm dětí, jeden byl taky pekař v Roztokách, další ve Branný a ani nevím, kam se další odstěhovali, ale dědeček s babičkou se přestěhovali do Lhoty a maminka Judie se už narodila v roce 1904 tady, sourozence žádný neměla. Taky měli k pekařství smíšený zboží. Krámů tu bylo několik: nahoře pod kostelem Schorm, my, potom ještě Horatschek, ten to měl v rodném domě Jiřího Šlitra, kde Šlitrovi bydleli v patře, Scharf a Erben, ten měl ještě auto, tak si i přivydělával jako taxikář.

■ Jakou řečí spolu mluvili babička s dědečkem Pošepní?

Obojí, to bylo ve smíšených manželstvích běžný. Maminka i já jsme od malička mluvily taky dvěma jazyky, vůbec nám to nepřišlo. Tatínek uměl česky jenom trochu, babička s dědou v Lánově skoro vůbec. V Zálesní Lhotě byli ale skoro sami Němci.

■ Jak se poznali maminka s tatínkem?

Tatínek Gustav Schwanda (*1898) byl ze šesti sourozenců a byl učitelem, proto se dostal do Lhoty, celý život tady učil na škole. Maminka ho poznala jako učitele, ale jak to přesně bylo, nevím, asi chodil nakupovat k Pošepným, nebo se v neděli choďovalo na kopec Wachberg-Strážník. Naši se zasnoubili, když bylo mamince osmnáct, a potom se brali v roce 1924. Já jsem jejich jediný dítě, narodila jsem se v březnu 1925. Maminka byla v patnácti letech rok v Hostinném v klášteře, naši chtěli, aby se něco naučila, tenkrát ještě nebyla běžná měšťanka. Ráda na to vzpomínala, že jeptišky byly moc příjemný, děvčata tam byla na internátu. Tatínek byl ještě poslední rok v první válce, někde na jižní frontě.

■ Pekárna fungovala celé vaše dětství?

Dědeček brzy umřel, když mi byly čtyři roky, babička to asi rok nebo dva vedla dál a pak si nechala jenom obchod a pekařství předala Zajíčovi ze Studence, kterej tam předtím pomáhal; ten si potom otevřel pekařství ve Studenci. Jeho syn Pavel později učil v Jilemnici na gymnplu. Když se peklo, tak každé den chleba a housky a na posvícení a oslavy a lidi si pro to sami chodili, nerozváželi jsme. Ve Lhotě se peklo ještě na dalších třech místech, u Horatschka, u Scharfa a u Erbena.

Nedělní výlet na Strážník, zleva: tatínek Gustav Schwanda, Inge Schwanda, maminka Judie Schwanda, počátek 30. let

Inge Schwanda na lyžích s maminkou Judií, okolí Zálesní Lhoty, počátek 30. let

■ *Jací tady byli ještě živnostníci?*

Vedle Schorma nahoře byla ještě hospoda, tu měl jeho bratr. Pak tady byly další hospody: nahoře Klimenta a John měl řeznictví a hospodu. Truhlář Fleischer, to byl Čech, i když měl německý jméno. Pánský krejčí Ullmann a další živnostníci a řemeslníci. Lidí mívali i menší hospodářství, měli slepice a kozu, někdo i krávu nebo koně, a něco málo si pěstovali pro svou potřebu. Dole v čp. 99 bylo větší hospodářství. Z větších hospodářů Hamatschek, Tauchmann a Jeschke. Během žní se k nim chodilo na brigády, za války jsem chodila taky. Většina lidí ale chodila do továrny, do šátkárny k Müllerovi. Založil to Rudolf, pak to vedl jeho syn Erich. Za války to ještě fungovalo, starší pán byl pak zavražděný a mladší šel do odsunu, pak tam byla dřevovýroba.

■ *A co kulturní život v obci?*

Tatínek vedl pěvecký sbor, to bylo velmi oblíbené. Hospodská vždycky uvařila čaj a něco upekla, bylo to jednou týdně. Byli tu všichni katolíci a chodilo se do kostela každou neděli, byl tu i stálý farář Tomala, bydlel na faře a učil nás náboženství. Tatínek hrál na housle na kůru, dával i hodiny houslí, i továrník Müller hrál, jeho žena byla ve sboru, bylo to moc hezký. Divadlo se tu nehrálo, jen na Vánoce tatínek něco menšího nacvičil s dětma. Pak samozřejmě *Turnverein*, chodili jsme cvičit a běhali orientační běh.

■ *Do školy jste začala chodit na počátku 30. let...*

Chodila jsem nejdřív rok do mateřské školy pod kostel, ta byla nově zavedená, Müller to podporoval. Škola měla čtyři třídy: první třída samotná, druhá a třetí měla dvě oddělení a čtvrtá tři oddělení: šestý, sedmý a osmý ročník. Tatínek učil ty vyšší ročníky a někdy měl přes šedesát dětí ve třídě. Některý děti ze Lhoty chodily do měšťanky nebo do gymnázia do Vrchlabí. Já sem chodila šest let do školy do Lhoty a pak jsem dělala zkoušku do druhé třídy gymnázia do Vrchlabí, tak jsem pak chodila tam, od podzimu 1937, tam jsem jezdila na kole, v létě i v zimě, jezdilo nás několik. Jezdili jsme za každého počasí, někdy to bylo nebezpečný. Ve Vrchlabí jsem měla tetu, ale nechtěla jsem tam zůstat, měla jsem to ráda tady ve Lhotě (smích). Ve Lhotě mě učil Ferdinand Leeder, tatínek a Hans Hlawaty. Hlawaty se pak odstěhoval do Vrchlabí. Výuka byla komplet v němčině, češtinu jsme měli až jednu hodinu v páté třídě, na gymnáziu jsme taky měli češtinu jako předmět. Český děti chodily do české školy do Čistý nebo do Studence. Pak tu v třicátých letech postavili českou menšinovou školu, ale tam chodilo asi jenom pět nebo šest dětí. Za války ji zase zrušili.

■ *Ve třetím ročníku gymnázia přišel Mnichov a brzo začala válka...*

Pro nás se toho moc nezměnilo, jen se vyměnili někteří profesori, škola a všechno běželo stejně. Měli jsme co dělat s učením, tak jsme se nějak zvlášť o politiku nestarali. Profesor dr. Karl Schneider (v letech 1917–45 ředitel vrchlabského muzea, pozn. aut.) byl jeden z mých nejmilejších

Vánoce 1934 u Schwandů v Zálesní Lhotě č. p. 170, zleva stojí tatínek Gustav Schwanda a bratranec Josef Janák, sedí maminka Judie Schwanda, Inge Schwanda a babička Anna Pošepná

učitelů, ten když přednášel, tak nikdy podle knížky, ale všechno z vlastní hlavy. Byl geolog, ale měl skvělé znalosti z dalších oborů. Maturituru jsem dělala v květnu 1944. Za války lidi chodili do továren, hodně chlapů šlo na frontu, ale jinak všechno fungovalo. Organizace lístkového systému byla dobrá, nikdo nestrádal. Jednou za týden přijel velkoobchodník s nákladákem a přivezl vše potřebné, když něco docházelo, tak se to napsalo a on to přivezl příště. Pamatuju, jak jsem babičce pomáhala lepit lístky. Zásobený byly ve Lhotě všechny obchody a každý mohl chodit nakupovat, kam chtěl. Hlavní věci jako mouka, chleba, pečivo, máslo atd. byly všechny na lístky, na volném trhu byly jen věci navíc, třeba čokoláda, kakao, čaj atd.

■ *Politický tlak na běžné lidi byl výrazný?*

Většina lidí to brala běžně. Hitlerjugend tu bylo taky, taky bylo pár nadšenců pro Hitlera. My holky jsme měly tělesnou výchovu, dělaly jsme různé běhy a sportovní akce, který byly pod hlavičkou třeba Hitlerjugend. Tatínek musel být v partaji, jako v té době všichni učitelé. Moji příbuzní, bratranec a strýček, se z fronty vrátili. →

Osmnácté narozeniny Inge Schwandy za rodným domkem čp. 170 v Zálesní Lhotě, zleva spolužačky a kamarádky: Elinor Kastner, Hilde Schönfeld, Edit Plech, Inge Schwanda, Gretl Walter, Hella Krauß a Erika Lorenz, 25. března 1943

Inge Schwanda s maminkou Judií na úpatí Kozích hřbetů v létě 1947

■ Po maturitě jste šla do práce?

Museli jsme rok jít do *Arbeitsdienst* – pracovní služby, abychom mohli jít studovat. Já byla ve Slezsku v Grüssau (*dnes Krzeszów, nedaleko Kamenné Hory, pozn. aut.*) různě u sedláků a manuálně pracovala. Každých šest neděl nás přesouvali k jinému sedlákově, taky jsem se starala o děti z ohrožených oblastí, co tam byly koncem války. Taky chodili uprchlíci s ustupující frontou, tak jsme měli službu třeba celou noc a dávali jim jídlo. Když přišla fronta hodně blízko, stěhovali jsme se na západ Čech. Já byla v Klein Werscheditz (*dnes Verušičky, asi 25 km jihovýchodně od Karlových Varů, pozn. aut.*), tam jsem chodila k sedlákům, přes hodinu pěšky. Odtamtud jsem přišla v dubnu 1945 domů, částečně pěšky a částečně vlakem. Tady bylo hodně uprchlíků ze Slezska, měli vozy s plachtama a v nich celej svůj majetek. Mířili na západ, to už bylo smutný.

■ Květnové dny asi nebyly příliš veselé...

To bylo hrozný. Přišlo navrch to, co je nejspodnější v každým člověku. Přišli lidi, který chtěli vraždit. Říkalo se, že seděli v Kalný v hospodě

Inge Schwanda, provdaná Prochasková, se synem Jiřím, Zálesní Lhota, 1954

a řekli si: „Teď půjdeme nahoru na Lhotu“ a šli přímo s tím úmyslem a vraždili, co mohli. Přišli ve čtyři ráno s puškama v rukou. Ošklivě zavraždili paní starostovou s její neteří a možná je předtím i zneužili. Já byla v tu dobu v Lánově u babičky a dědečka, tak jsem při tom nebyla, ale otce mně zavraždili taky, maminka utekla naproti k sousedům, když viděla, co se děje. Vraždili i lidi, který nic neprovedli a kterým nemohli nic dokázat, dohromady asi deset lidí. Tatínek za války pomáhal, kde moh. To se odehrálo 12. května 1945. Starosta Scharf měl ruskýho čeledína, kterej mu říkal, že se něco chystá, a starosta to říkal tatínkovi a on na to: „Já jsem nikomu neublížil, já nikam nepůjdu a nenechám tady rodinu samotnou.“ Starosta šel pěšky do Hirschbergu (*Jelení Hora, pozn. aut.*) a už se nikdy nevrátil, ale slyšel, co se dělo. Rusové, kteří přišli až potom, říkali, že tohle se stát nemělo, že je škoda, že to zůstalo na zlovůli jednotlivých lidí. (*Jiné zdroje uvádějí, že Gustav Schwanda byl aktivní v boji proti sovětským parašutistům, srov. např. se Sajenko a kol.: Výsadek Chan se nehlásí, str. XXX, a zřejmě proto byl v hledáčku „hurápartyzánů“ z Kalné, pozn. red.*)

■ Po válce jste zůstala ve Lhotě?

Pochovaly jsme tatínka a zůstaly jsme tu s maminkou a babičkou. Obchod ještě fungoval, ale ne dlouho. Lidi postupně odcházeli do odsunu, měli půl hodiny a mohli si vzít třicet kilo a baráky zabírali noví lidi. Některý přišli jenom nakrást. Během léta odešla víc než půlka vesnice. Do Lhoty přišli snad ty nejhorší lidi, s nima jsme se nestýkaly, moc jsme se s nimi nesžily. Mezi Čechy jsme měly starý známý ze Studence. Maminka byla taky v odsunu, dostala se až do Liberce a pořád měla strach, co bude s její maminkou. Babička měla bolavou nohu a byla nemocná. Já vůbec nevěděla, že je maminka v transportu, protože jsem byla zaměstnaná v lékárně u Jirmanna v Horním Starém Městě, to místo mně dohodl ještě tatínek na sklonku války, protože jsem chtěla studovat farmacii a tenkrát byla před studiem nutná dvouletá praxe. Zpátky k mamince: V nestřeženým okamžik vyskočila v Liberci z vlaku a dva dny šla pěšky až sem. Přišla ke mně do Trutnova a myslela, že půjdeme spolu pryč. Potom jí sháněli a říkali, ať se radši nikde neukazuje, že ji chtějí zavřít, že utekla z transportu, a tak utekla někam do Studence. Já se mezitím vrátila z Trutnova, protože Jirmannovi šli taky do odsunu, a jela jsem s maminkou na kole do Podůlší u Jičína. Maminka tam rok pracovala u sedláka, dostala se k němu přes pekaře Zajíce, co byl dřív u nás v pekárně, že tam maminku uklidí, než to nejhorší přejde. Musela jsem celý rok říkat, že nevím, kde maminka je, ale jezdila jsem za ní každou neděli na kole a až po roce mně dal předseda Zeman z okresu potvrzení, že se může legálně vrátit, a od té doby jsme bydlely spolu ve Lhotě, to bylo v létě 1946. Já tu byla s babičkou celý rok předtím a pracovala u sedláků na poli, byly jsme s babičkou rády, že máme alespoň jídlo. Potom jsem šla do Jilemnice k dentistovi Nejedlýmu pracovat jako instrumentářka. Tam jsem tři roky dojížděla na kole. Mluvila jsem dobře česky, takže na mně nikdo ani nepoznal, že jsem Němka.

■ Potom jste se věnovala farmacii?

Dost dlouho jsem v mládí chodila na hodiny klavíru a studovala hudbu. Slyšela jsem, že ve Vrchlabí je volný místo v hudební škole, tak jsem se ucházela a místo dostala s podmínkou, že udělám státní zkoušku. Tak jsem pak studovala hudbu v Praze a byla zaměstnaná ve Vrchlabí jako učitelka klavíru a hudební nauky.

■ Tou dobou byl ředitelem vrchlabské hudebky J. V. Kratochvíl, jak jste s ním vycházela?

To byl hodně svérázný pán, ale dobrý (smích). V začátcích v učitelském sboru nebyl snad jedinej Čech, jen Němci – moje spolužačka z gymplu Elinor Kastner a její maminka učily klavír, Franz Egerer učil housle – a ještě Bulharka, manželka zvěrolékaře Štefanova, a jeden Cikán (smích). Takže kolektiv byl pestřej. Po šesti letech jsem šla do hudebky do Hostinného a tam byla až do důchodu a pak ještě učila v Jilemnici.

Libor Dušek
foto rodinný archiv